

Биљана Давидовски
Народна библиотека Ужице
biljana.davidovski@gmail.com

027.022(497.11)

Оригинални научни рад

ПУТ ДО КОМПЕТЕНТНОГ БИБЛИОТЕКАРА – САВРЕМЕНИ СТРУЧНИ КАДАР У ЈАВНИМ БИБЛИОТЕКАМА ЗЛАТИБОРСКОГ ОКРУГА

Сажетак: До успостављања формалног образовања за професију библиотекара у Србији компетенције су се усвајале најчешће практичним радом. Ниво образовања стручних радника кретао се од кратке обуке, преко специјализованих средњих школа (1948/1987), до академског нивоа, који је имао прекиде (1963/65, 1980/89) успоставивши континуитет од 1991. године. Данашња два студијска програма библиотекарства и информатике доносе дипломцима основних академских студија иницијалне компетенције за рад у савременим јавним и другим типовима библиотека. Запосленима који долазе са дипломама из других области образовања стручни испит представља одређену доквалификацију за реализацију специфичних библиотечких послова. У 21. веку структура запослених у јавним библиотекама у Србији мења се у корист високообразованог кадра (у Србији око 45%, у Златиборском округу око 58%, у НБУ 95%). Стално стручно усавршавање доноси компетенције којима библиотекарски кореспондирају потребама савремених корисника, а признавање постигнућа учења неформалним и информалним образовањем пружа висок ниво мотивације за учешће на овим програмима где НБУ такође остварује највиши резултат у округу.

Кључне речи: библиотекарски, образовање, усавршавање, јавне библиотеке, структура, кадар Златиборски округ, Народна библиотека Ужице (НБУ).

Увод

До успостављања формалног образовања за професију библиотекара компетенције¹ су се усвајале, најчешће, практичним радом у књижницама и читаоницама, разменом мишљења са колегама, а

1 Термин компетенција у раду је посматран елементарно, као поседовање основног нивоа знања и вештина за обављање одређеног радног задатка, које се постиже образовањем, оспособљавањем или искуственим учењем.

касније и читањем малобројне литературе. Чињеница је да су библиотеке оснивали, и у њима радили, најобразованији људи. Крајем 19. и почетком 20. века² књижничари су махом били матуранти гиманзија. Библиотечки посао у школама обављали су учитељи и професори, а у другим библиотекама високообразовани кадрови, углавном хуманистичко-филолошких наука, што је пракса и данас.

Четири године након што је најстарија и највећа светска библиотечка асоцијација – АЛА³ основала Одбор за образовање библиотекара, први пут у Србији дефинисана је потребна школска спрема и степен образовања ради запошљавања кадра, доношењем *Правила о йолајању државној сйручној исийтиа за йрелаз чиновника Народне бидблиотйеке у Београду из йријравних у йомоћне йруйе* (1928), који је касније уважен и за запошљавање у друге библиотеке у земљи. Друштвено-политички, економски и културни услови између два светска рата лоше су утицали на развијање библиотека, па самим тим нису се могле ни сагледати функције библиотекара и њихове делатности. Тек након Другог светског рата народне библиотеке интензивно су се развијале и као одраз бриге друштва стручно консолидовале. Од 1950. до 1970. године дошло је до експанзије у образовању библиотечког кадра у свету. Најпре у Америци, а затим и у Европи, отварају се постдипломске и докторске студије библиотекарства. У том периоду догодио се и прелазак са средњошколског на високошколско образовање у тадашњој Југославији.

Осврт кроз историју формалног образовања библиотекара у Србији говори нам да је уведено доста касније у односу на формирање библиотека, што се суштински не разликује од других европских земаља.⁴ Ниво образовања стручних библиотечких радника кретао се од кратке обуке, преко специјализованих средњих школа, до академског нивоа. „Од првог декретом именованог библиотекара 1853. године до првог дипломираног библиотекара на универзитетском нивоу, протекао је цели век”⁵

2 Кнежевина Србија, а затим Краљевина Србија и Краљевина Југославија

3 АЛА – енгл. *American Library Association*.

4 У већини европских земаља формално образовање библиотекара уведено је у 20. веку.

5 Десанка Стаматовић „Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду: високошколско образовање библиотекара у Србији (1963–2000)”, *Гласник Народне бидблиотйеке Србије*, бр.1 (2000), 367.

Развој формалног образовања библиотекара у Србији

Године 1948. основана је прва, и то трогодишња Средња библиотечарска школа за образовање књижничара, која је 1950. прерасла у четворогодишњу, а након тринаест година добила и смер за књижаре.⁶ Овај период карактерише педагошка и андрагошка функција библиотекара, јер су народне библиотеке биле један од првих институционалних облика рада на образовању и просвећивању широких народних маса. Реформа образовног система у Србији условила је да се школске 1979/1980. Библиотечарско-књижничарска школа „Иво Андрић” споји са Шестом београдском гимназијом. Од тада се, након такозваног усмереног образовања, настављало двогодишње образовање књижничара које је трајало непуну деценију.

Потреба за универзитетским образовањем кадра за рад у библиотекама уочена је почетком шездесетих година 20. века, али је била неодржива. Прва Катедра за библиотечарство основана је 1963. године на Филолошком факултету у Београду а уписала је само две генерације студената. У периоду који је уследио, најзначајнији за образовање стручног кадра био је тромесечни курс на Коларчевом народном универзитету, као и предавања Друштва библиотекара и Народне библиотеке Србије у циљу усавршавања.⁷ Крајем шездесетих година у земљи долази до конкретнијих планова за развој свих типова библиотека крунисаних документом *Пројекција развоја библиотечарства за период 1971–1980. године* „који је, између осталог, створио основне претпоставке за организовано праћење и проучавање процеса библиотечког рада”⁸ Тек реформом високошколског образовања, 1978. године, омогућено је да се на захтев групе професора отворе двогодишње студије библиотечарства, уз редовне четворогодишње, на једној од група Филолошког факултета.⁹ Оваква образовна форма била је у складу са ИФЛА стандардима (1976), према којима су се за

6 Весна Ињац Малбаша, „Образовање библиотечара у Србији”, *Глас библиотечке*, бр. 19 (2012), 38–39.

7 Десанка Стаматовић, „Катедра за библиотечарство и информатику Филолошког факултета у Београду: високошколско образовање библиотекара у Србији (1963–2000)”, *Гласник Народне библиотечке Србије*, бр. 1 (2000), 369.

8 Vladimir Jokanović, *Savremeni bibliotekar i čitalac* (Beograd: Sloboda, 1983), 10.

9 Историјат Катедре за библиотечарство и информатику, Универзитет у Београду: Филолошки факултет, <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/katedre/bibliotekarstvo-i-informatika/istorijat/> (преузето 18. 5. 2022).

школовање библиотекара препоручивале додипломске или постдипломске студије. Смер је започео са радом школске 1980/81. године, а својим програмом пружао је прво темељно образовање студентима за рад у свим типовима библиотека, све до гашења 1989. године.

Неопходност редовног школовања и савремено образованог кадра коме су неопходна теоријска и практична знања из библиотекарства и информатике, убрзо су условиле покретање Катедре библиотекарства и информатике у трајању од четири године. Исте 1991/92. године, уз основне, Филолошки факултет у Београду отворио је и специјалистичке студије за архивистику, школско и специјално библиотекарство.¹⁰ За тридесет година постојања Катедре догодиле су се три измене програма ради имплементације нових теоријских знања и практичних метода, у циљу образовања компетентних библиотекара-информатичара који успешно партиципирају друштво информација и знања.

Након Београдског, Новосадски универзитет је школске 2005/2006. године на Педагошком факултету у Сомбору отворио трогодишње студије за образовање стручних школских библиотекара, са циљем унапређења рада школских библиотека. Катедра је 2009. избрисала у свом називу „школски”, а акредитацијом од 2012. године постаје четворогодишњи смер основних академских студија. Ранијим студентима (2005–2012) омогућено је дошколовавање до звања дипломирани библиотекар-информатичар. Након деценије постојања, ова Катедра добила је и програме за мастер студије (библиотекар-информатичар) и докторске студије библиотекарства.

Усвајање компетенција формалним образовањем

Поређењем програма основних студија два постојећа факултета библиотекарства у Србији¹¹ закључује се да у погледу

10 Десанка Стаматовић, „Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду: високошколско образовање библиотекара у Србији (1963–2000)”, *Гласник Народне библиотеке Србије*, бр. 1 (2000), 373.

11 Програм Катедре за Библиотекарство и информатику, Универзитет у Београду: Филолошки факултет, <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/katedre/bibliotekarstvo-i-informatika/studijski-program/>; Програм Катедре за библиотекарство, Универзитет у Новом Саду: Педагошки факултет у Сомбору, <https://pefsoso.wordpress.com/diplomirani-bibliotekar-informaticar/> (преузето 7. 5. 2022).

компетенција које студенти стичу има одређених разлика. Оно што је заједничко односи се на стицање основних традиционалних знања и савремених вештина за рад у библиотекама:

- усвајање и примена основних знања из домена библиотекарства, информатичке и информацијске науке,
- стицање функционалних вештина неопходних за самостално обављање основних библиотечких стручних послова (набавка и обрада грађе, чување и коришћење публикација, пружање рефералних услуга, претраживање локалног и узајамног каталога и глобалних база података) у библиотекама различитог типа,
- способност пружања подршке корисницима да сами претражују базе података и користе публикације и информације,
- познавање и примена норми професионалне етике,
- спремност за сопствено континуирано професионално усавршавање.

Разлике у погледу заступљених предмета у програмима, наводе на закључак да студенти библиотекарства Новосадског универзитета стичу и иницијална педагошко-психолошка теоријска знања, драгоцену за рад у школским и народним библиотекама, нарочито на Дечјим одељењима. Првенствено се мисли на познавање вештине комуникације са корисницима различитих узраста и способност развијања читалачких укуса и навика од најранијег узраста.¹²

За разлику од Новосадског универзитета, свршене студенте Катедре за Библиотекарство и информатику Београдског универзитета одликује виши ниво знања из библиографије с обзиром на темељније предметно проучавање ове области. Такође, архивистика и музеологија изучавају се само у Београду, што сугерише веће

12 За разлику од Филолошког факултета у Београду, студенти библиотекарства Педагошког факултета у Сомбору изучавају: Општу психологију, Школску и породичну педагогију, Филозофију образовања, Историју књижевности, Методику наставе информатике.

иницијалне компетенције дипломаца за рад у високошколским и специјалним библиотекама, музејима и архивима. Осим тога, смер Библиотекарство и информатика на страном језику наглашава учење два страна језика, стицање вештине креирања мулти-медијалних и транскултуралних садржаја. Као одлика смера истиче се и оспособљавање студената за бављење маркетингом у култури, информационом менаџментом и културном дипломатијом. Ове компетенције отварају могућност запошљавања у иностранству, што се у пракси већ догађа.¹³

Ињац Малбаша примећује да свршеним студентима ипак недостају практична знања и вештине, а као могуће разлоге наводи „недовољан обим стручне праксе у библиотекама током студија, сувише теоријски и традиционално заснован концепт студија, недовољно ангажовање стручњака из праксе у настави”.¹⁴ Унапређивање и усклађивање курикулума на факултетима за образовање библиотекара у Србији са европским и светским програмима, неопходно је колико и повећавање броја уписаних студената.

Основне категорије библиотечких послова

АЛА разликује две категорије библиотечког особља, и то професионалне библиотечке раднике (квалификација из библиотечко-информационе делатности или друге стручне области) и библиотекарске помоћнике (минимум две године гимназијског образовања, употреба нових технологија и широко опште знање). Библиотечко стручно особље са основним образовањем из библиотекарства дели се на библиотекаре (енгл. *librarian*) и више библиотекаре / библиотекаре саветнике (енгл. *senior librarian*).¹⁵

ИФЛА смернице за развој јавних библиотека разликују три основне врсте стручних библиотечких радника, и то: обучене библиотекаре (завршене основне академске студије на катедрама

13 *Водич за будуће студенте*, Универзитет у Београду: Филолошки факултет, <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/obavestjenja/zabuduce/Filoloski%20fakultet%20brosura%20-%20final.pdf> (преузето 25. 6. 2022).

14 Весна Ињац Малбаша, „Образовање библиотекара у Србији”, *Глас библиотеке*, бр. 19 (2012), 27.

15 Dijana Machala, *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada [etc.], 2015), 161.

за библиотекарство и информатику, које доносе компетенције за обављање најсложенијих стручних послова, анализи ресурса библиотеке и актуелних потреба корисника), библиотекарске помоћнике (елементарни послови трансакције са грађом и корисницима, улагање враћених публикација у фонд и сл.) и квалификовано специјализовано особље (специјалисти из посебних области, небiblioteчких, чије су услуге потребне библиотеци, као што су систем инжењери, веб администратори, психолози, итд).¹⁶ У неким земљама, међу којима је и Србија, постоје и међустепени.

*Закон о дидлиотечко-информационој делатности Републике Србије*¹⁷ прописује обављање четири категорије библиотечких послова, зависно од њихове врсте и сложености. Књижничарски посао (четворогодишње средње образовање), виши књижничар (виша школа у складу са раније важећим прописима – двогодишње студије),¹⁸ библиотекар (трогодишње високо образовање – студије првог степена), дипломирани библиотекар (високо образовање у трајању од најмање четири године). У Србији је од 1950. године Законом предвиђено полагање стручног испита којим се стиче основно стручно звање, односно лиценца за улазак у професију.¹⁹

Запошљавање у библиотекама Србије, осим дипломаца наведених Катедри, законски је омогућено лицима са квалификацијама, чије је основно академско образовање из других области, а махом су то друштвено-хуманистичке науке. Стручни испит као припрема за реализацију специфичних библиотечких послова, за кандидате из других области образовања представља одређену доквалифи-

16 Драгана Милуновић, „Стручна звања у библиотечко-информационој делатности у Републици Србији у периоду 2000-2006. године”, *Бележница: лист Народне библиотеке Бор*, бр. 17 (2007) 29, <http://www.biblioteka-bor.org.rs/2009/05/strucna-zvanja/> (преузето 15. 6. 2022).

17 Закон о библиотечко-информационој делатности 52/2011-3, 78/2021-3, члан 45, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/52/1> (преузето 12. 6. 2022).

18 У образовном систему у Србији укинута су више школе, али је законски остављена могућност запошљавања на послове вишег књижничара лица са завршеним двогодишњим студијама у складу са раније важећим прописима.

19 Усвајањем *Правилника о њриравничком сјажу, сручним исјишима и курсевима за Савезне службенике дидлиотечкарско-архивисјичке сруке*, 1949. године довело је до одржавања првог стручног библиотекарског испита одржаног наредне године.

кацију. Умногome њихов даљи напредак зависи од личних особина и компетенција за учење, односно спремности за стално стручно усавршавање.

Узроци и могуће последице хетерогеног академског образовања запослених у библиотекама Србије, од којих је тек око 10% са дипломом из библиотечко-информационих наука, разлог су многих дискусија последњих година. Често навођене чињенице да домаћи факултети библиотекарства уписују мали број студената и да је недовољан број запосленог кадра образованог у овој научној области, у односу на потребе библиотека за стручним радницима, побија време чекања дипломаца на запослење. Замерке у том погледу стављају се на терет *Националних стандарда за обављање библиотечко-информационе делатности*,²⁰ који не препоручују потребан број запослених са формалним образовањем из библиотечко-информационих наука па се и систематизације радних места у библиотекама базирају на законској основи.²¹

Подаци Националне службе за запошљавање Републике Србије показују да је ситуација у Златиборском округу по питању запошљавања дипломираних библиотекара-информатичара тренутно другачија. У Филијали Ужице води се једно незапослено лице квалификације дипломирани библиотекар са пребивалиштем у Бајиној Башти, и тренутно је спречено за рад.²² Једноставним претраживањем оглашених 579 слободних радних места на сајту Националне службе уочава се да ни једно није библиотекар или књижничар.²³

20 „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности”, *Службени гласник РС*, број 39 (2013); <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/39/1/reg> (преузето 14. 6. 2022).

21 Анђела Стошић, Ана Ђорђевић, „Образовна структура запослених у јавним библиотекама Србије”, *Читалишће: научни часопис за теорију и праксу библиотечарства*

22 Национална служба за запошљавање – Филијала Ужице, обухвата општине: Ариље, Бајину Башту, Косјерић, Пожегу, Чајетину и Ужице. Филијала Пријепоље обухвата општине: Сјеница, Нова Варош, Прибој и Пријепоље. На захтев путем имејла, подаци су добијени 31. 8. 2022. године.

23 Претрага оглашених послова, Национална служба за запошљавање Републике Србије <https://nsz.gov.rs/employee/jobs/search> (приступљено 2. 9. 2022).

У Народној библиотеци Ужице (НБУ) запослено је 22,2% дипломираних/мастер библиотекара-информатичара. Пракса показује да је недостатке формалног образовања у области библиотекарства и информатике већина запослених стручних радника који долазе са дипломама других факултета (77,8%) успешно надокнадила, уз помоћ старијих и искуснијих колега у законски предвиђеном року (стицањем лиценце), а специјализована знања и вештине усвајају континуираним неформалним и информалним образовањем.

Тренд промене структуре запослених, у корист високообразованог кадра у српским јавним библиотекама, приметан је на нивоу државе последњих година (2018. године достигао скоро 45%).²⁴ Анализа стручног кадра запосленог у јавним библиотекама Србије 2005. године показује да је 50% библиотекара у Златиборском округу већ било високообразовано,²⁵ а самим тим изнад државног просека. Од 1980. до 2021. године број високообразованих библиотекара у Златиборском округу повећао за 49,4%.²⁶

Према подацима Матичне службе НБУ из 2021. године, библиотечки кадар у народним библиотекама округа чини највећи број стручних радника са високом стручном спремом (око 58%), затим са средњом (око 36%) и најмање са вишом школом (око 6%).²⁷ Узроци наведене промене леже у дошколовавању запослених књижничара претходних година и попуњавању упражњених радних места факултетски образованим кадром (Слика 1).

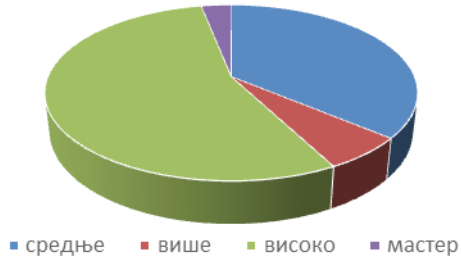
24 Анђела Стошић и Ана Ђорђевић, „Образовна структура запослених у јавним библиотекама Србије”, *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, бр. 35 (2019): 4. <https://citaliste.ff.uns.ac.rs/index.php/cit/article/view/102/56> (преузето 22. 5. 2022).

25 Бојана Вукотић, *Особље у мрежи јавних библиотека у Србији у 2005. години*, Народна библиотека Србије: Матичне функције – Анализе по типовима библиотека, <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/OSOBLJE-U-MREZI-JAVNIH-BIBLIOTEKA.pdf> (преузето 24. 8. 2022).

26 „Народне библиотеке у СР Србији без САП у 1978. години”, *Заједница библиотека*, бр. 2 (1980): 15–18. У зборнику са стручног скупа, у поглављу „Мрежа библиотека” налази се поменути податак.

27 Према подацима достављеним Матичној служби НБУ у јавним библиотекама Златиборског округа 2021. године на стручним пословима било је 97 запослених, од којих је 56 пријавило високу, 35 средњу и 6 вишу стручну спрему.

НИВО ФОРМАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА БИБЛИОТЕЧКОГ
КАДРА ЗЛАТИБОРСКОГ ОКРУГА У НАРОДНИМ
БИБЛИОТЕКАМА 2021.

Слика 1. Библиотечки кадар Златиборског округа према образовној структури

Зарад успешног обављања делатности, неопходна је и надоградња знања и вештина стечених основним образовањем.

Стручно усавршавање библиотекара – неформално и информално образовање

Одржавање нивоа знања је, не само лична, већ професионална и друштвена одговорност. „Стално стручно усавршавање је у интересу сваког појединца који ради у информационој индустрији која, наравно, укључује и библиотеке”.²⁸ Програми сталног стручног усавршавања доприносе премошћавању недостатака у знању усвојеном формалним образовањем, односно његову надоградњу. Реализују се у различитим формама и форматима као неформални видови организованог образовања групе (семинари, курсеви, радионице, предавања) и информално учење које одликује првенствено лична организација, мотивација и способност, али и околности у

²⁸ Dijana Machala, *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada [etc.], 2015), 199.

којима се ова могућност остварује. Најчешћи облици информалног учења библиотекара су: учење на раду, праћење стручне литературе из области библиотекарства, приступање онлајн дидактичким садржајима и видео-туторијалима који приказују примере добре праксе, савети надзора матичних служби и друго. Последњих година, као облик директне едукације, актуелан је и тзв. „job shadowing” – стицање увида праћењем / посматрањем колеге у професионалној свакодневници током радног дана или недеље ради учења, најчешће иновативних програма. Уз добро познавање страног језика може се остварити са колегама из иностранства кроз програме међународне сарадње.²⁹

Иако је унутрашња, лична мотивисаност за надоградњу постојећих и стицање нових знања и вештина једно од водећих аксиома целоживотног учења, индивидуалне аспирације запослених не воде трајним резултатима. *Правилником о сивалном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности* дефинисана је дужаност запослених да се стално усавршавају за обављање стручних послова, путем акредитованих програма, најмање шест радних сати на годишњем нивоу.³⁰ Програме стручног усавршавања акредитује Народна библиотека Србије као централна – национална библиотека.³¹

29 Ивана Јовановић Арсић, „Улога знања, вештина и компетенција запослених у јавним библиотекама у развоју међународне сарадње”, у *Међународна сарадња библиотека: зборник радова стручног скупа са међународним учешћем Међународна сарадња библиотека, Краљево, 3. и 4. октобар 2019.* (Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2019), 265; <https://kv-biblio.org.rs/wp-content/uploads/2020/02/21-Ivana-Jovanovic-Arsic.pdf> (преузето 30. 6. 2022).

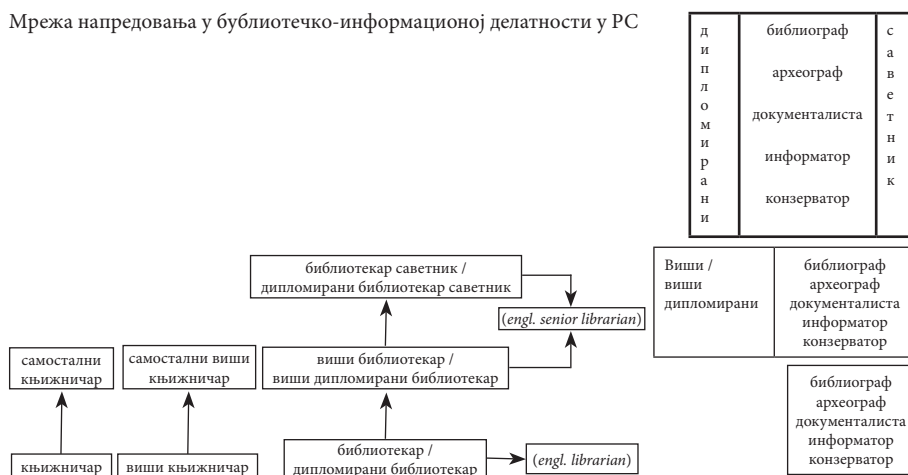
30 На основу члана 49. став 4. Закона о библиотечко-информационој делатности донет је Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности: 18/2013-30, у *Службени гласник РС* бр. 18 (од 26. фебруара 2013), којим се утврђује начин акредитације програма стручног усавршавања, као и начин организације и реализације акредитованих програма. <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/18/1/reg> (преузето 17. 04. 2022).

31 Стручно усавршавање запослених, Народна библиотека Србије. <https://nb.rs/stalno-strucno-usavrsavanje-zaposlenih/> (преузето 18. 04. 2022).

Основна и виша стручна звања

Признавање постигнућа учења путем неформалног и информалног образовања пружа висок ниво мотивације за учешће библиотекара на програмима сталног стручног усавршавања. Презентујући међународне оквире ИФЛА смернице за развој јавних библиотека, др Драгана Милуновић уочава да је осим отварања могућности за напредовање и усавршавање на свим нивоима, препоручено „успостављање схеме процене стручног радног учинка која би особљу омогућила на само сагледавање и оцењивање властитог тренутног учинка, већ и увид у његово могуће унапређивање, односно сагледавање могућности за евентуални будући напредак у каријери”.³² У Србији, као и већини земаља у окружењу, примењује се бодовни систем као мера за напредовање у виша стручна звања на стручним библиотечким пословима. Ради боље прегледности направљена је мрежа библиотечке каријере у Републици Србији (Слика 2).

Мрежа напредовања у библиотечно-информационој делатности у РС

Слика 2. Мрежа каријерног напредовања библиотекара у Србији

Спровођење процедуре стицања стручних звања у библиотечно-информационој делатности ближе уређује *Стручно упућивање о стицању и начину стицања звања лица која обављају стручне*

³² Драгана Милуновић, „Стручна звања у библиотечно-информационој делатности у Републици Србији у периоду 2000–2006. године”, у *Бележница: лист Народне библиотеке Бор* бр. 17 (2007), 29.

йослове у библиотеци,³³ а Правилником о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко-информационој делатности³⁴ дефинисани су формални услови. Познавање Правилника и транспарентност рада Републичке и Матичних комисија, кључни су за правилну процену професионалног напретка у сврху стицања вишег стручног звања.

Подаци Матичне службе НБУ за претходну годину говоре да је у народним библиотекама Златиборског округа нешто више од 71% запослених положило стручни испит, а 16,5% стекло више стручно звање, којих је највише у ужичкој библиотеци (Слика 3).³⁵

Слика 3. Структура запослених у Златиборском округу 2021. по нивоу стручног напредовања

Податак да је више од половине од укупног броја запослених са стеченим вишим стручним звањима у округу запослено у НБУ указује да се рад у матичној окружној библиотеци базира на

33 Исто, стр. 31.

34 Правилник о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко-информационој делатности, *Службени гласник РС*, бр. 22 (8. март 2013), http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2013_03/t03_0083.htm (преузето 18. 4. 2022).

35 Према подацима Матичне службе НБУ у народним библиотекама Златиборског округа 2021. године на библиотечко-информационим пословима радило је укупно 97 запослених, од којих 67 има положен стручни испит, а 16 је са вишим стручним звањем (9 у НБУ и 7 у осталим библиотекама).

стручном кадру, који је посвећен континуираном професионалном усавршавању, без обзира на основно академско образовање.³⁶ Резултати рада таквог кадра само у последњој деценији су бројни: реализовано је преко 20 пројеката³⁷ у циљу унапређења техничких услова рада и увођења иновативних услуга за све категорије корисника (укључујући и маргинализоване групе), честа излагања запослених о достигнућима на међународним стручним конференцијама у земљи и ван ње, покретање електронског стручног часописа, израда динамичког вишејезичког сајта и апликације за мобилне телефоне, дигитализација завичајне грађе, објављивање знатаног броја стручних радова запослених... Неговање активности које чувају традиционалне вредности делатности (посвећен рад са корисницима, књижевне вечери, изложбе, конкурси...), уз праћење трендова водећих домаћих и европских библиотека доказују да у НБУ влада радна атмосфера која подстиче, мотивише и подржава рад запослених.

СТИЦАЊЕ ВИШИХ СТРУЧНИХ ЗВАЊА НЕ ЗНАЧИ КРАЈ СТРУЧНОГ УСАВРШАВАЊА, ЈЕР САВЕСНО ОБАВЉАЊЕ ПОСЛА ПОДРАЗУМЕВА АКТИВНО БАВЉЕЊЕ СТРУКОМ У ЦИЉУ УНАПРЕЂЕЊА РАДА У СВИМ СЕГМЕНТИМА ТОКОМ ЦЕЛОГ РАДНОГ ВЕКА, ШТО ЈЕ ВАЖНО КОЛИКО И ВАЛОРИЗАЦИЈА ВИШИХ ЗВАЊА КРОЗ ЛИЧНЕ ДОХОТКЕ. ЕНТУЗИЈАЗАМ КОЛЕГА КОЈИ СУ НАДОМАК ПЕНЗИЈЕ, ЧИЈИ ПРОЈЕКТИ ДОБИЈАЈУ ПОДРШКУ НАДЛЕЖНОГ МИНИСТАРСТВА А ЗВАЊЕ „САВЕТНИК” ИМА ИЗВОРНО ЗНАЧЕЊЕ У КОЛЕКТИВУ И ШИРЕ, МОГУ БИТИ ДОБРА МОТИВАЦИЈА МЛАЂИМ НАРАШАТАЈИМА У СТРУЦИ.

Закључак

Пут утемељења формалног образовања библиотекара у Србији није био мање трновит, ни спор у односу на друге европске земље, па ни Америку. Двадесети век је обележен тежњама за стандардизовањем професије „утврђивањем компетенцијских и квали-

36 У НБУ ради 19 запослених на стручним библиотечким пословима, 18 са положеним стручним испитом од којих је 9 са звањем.

37 Драгана Ристановић, „Пројекти НБУ и њихов допринос у остваривању УН Агенде 2030”, *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност* бр. 6 (2021). Доступно и на <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/2021/11/29/dragana-ristanovic-projekti-nbu-i-njihov-doprinos-u-ostvarivanju-un-agende-2030/>

фикацијских нивоа професионалних библиотекара”.³⁸ Сазревање академског образовања базирало се на утемељењу библиотечких компетенција у погледу експертских знања управљања грађом, а професионални статус градио се на каталогизацији и класификацији, али и усавршавањем вештина за пружање услуга групама корисника којима су библиотеке намењене. Након такорећи века стабилности, развој дигиталне информацијске околине уздрмао је струку. Поред послова са традиционалном штампом грађом и изворима, професионални развој усмерен је на могућност пружања услуга на свим врстама адекватних медија. С обзиром на то да већина крајњих корисника информација поседује елементарна техничка знања за претраживање извора на интернету, али не и за критичко просуђивање релевантности и вредности добијених информација, улога медијације библиотечке професије показала се потребнијом него икад.

Тачно три деценије високошколског четворогодишњег студијског програма у Србији, који се мењао пратећи трендове (што је премиса опстанка и развоја струке), довеле су до курикулума који омогућава брзо и адекватно реаговање у променљивом електронском окружењу, као и оспособљености за континуирано стручно усавршавање, које доводи до спремности да се одговори потребама савремених корисника иновативном услугом. Образовна структура запослених у јавним библиотекама Златиборског округа, почетком 21. века, променила се у корист високообразованог кадра, око 13% више у односу на ситуацију у Србији, где је НБУ као и ранијих година водећа библиотека у округу.

Курикулуми катедри библиотекарства и информатике морално, али не и законски, обавезују на запошљавање.³⁹ Ако се и узме у обзир претпоставка да се сви дипломирани/мастер библиотекари-информатичари запосле, потреба за стручним кадром у домаћим библиотекама је много већа. У том контексту било би добро у *Националне стандарде за одавање информационе делатности* унети препоруку о потребном броју запосле-

38 Dijana Machala, *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada [etc.], 2015), 89.

39 Карла Селихар и Жељко Вучковић, „Библиотекарство у раљама живота: од школовања до запослења”, у *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, бр. 35 (2019): 12-13.

них са формалним образовањем из библиотечко-информационих наука, а сходно томе радити на повећању броја уписаних студената у циљу испуњавања стандарда.

Формално образовање чини се ипак недовољним у 21. веку. Осим темељних стручних компетенција, медијске и информационе писмености, вештине које се очекују од запослених усмерене су на дигиталну писменост и креативно коришћење технологије у правцу информацијских канала на глобалној мрежи. Истраживачи праксе запазили су да је у реалном окружењу неформална едукација библиотекара у Србији неједнако доступна члановима једног колектива, нити је равномерно заступљена у свим библиотекама у Србији, што се одражава на квалитет пословања. Чињеница је да библиотекар народних библиотека запослени на позајмним одељењима за одрасле, која броје највише корисничких посета и трансакција са грађом на дневном нивоу, нису у равноправном положају са колегама који раде на одељењима на којима се не врши позајмица грађе и извора (или врши у знатно мањој мери), када су у питању одређени модели стручног усавршавања (писање стручних радова, припрема изложбе, писање и реализација пројеката...). Овај проблем се може решити разним организационим моделима рада у оквиру колектива, као што је промена радног места запослених на одређени период, што малобројне јавне библиотеке и примењују.

Циљ стручног усавршавања запослених је да компетентни појединци изграде компетентан систем. Регионално гледано, структура запослених у Златиборском округу говори да НБУ, по степену остварених резултата у циљу стручног усавршавања, има лидерску позицију. Несразмера између других окружних јавних библиотека и НБУ у овом погледу отвара питања којима се треба у будућности бавити. Овом проблему треба прићи са три аспекта, првенствено радити на мотивацији запослених, затим на стварању оптималних услова за стручно усавршавање и напредовање, и на крају обезбедити сатисфакцију у материјалном смислу. Трећи аспект тиче се оснивача јавних библиотека који усвајају систематизације радних места и обезбеђују личне дохотке за запослене.

У систематизацијама, за сада малобројних јавних библиотека у земљи, појавила су се и радна места која по поменутих АЛА категоријама и ИФЛА Смерницама за развој јавних библиотека

спадају у квалификовано специјализовано особље, тј. специјалисти из посебних области (информатичар, графички дизајнер). Ова радна места најчешће су везана за послове на одељењима која се баве дигитализацијом грађе (чувањем, заштитом и коришћењем), одржавањем веб-сајтова, уређивањем страница библиотека на друштвеним мрежама и подршком запосленима и корисницима у коришћењу нових технологија.⁴⁰ Одређен број библиотека по потреби ангажује стручњаке из наведених области као спољње сараднике. До успостављања ове праксе на републичном нивоу, у НБУ је одређени број библиотекара организовано додатно едукован за ажурирање сајта, а појединци су се самообразовали како би усавршавали вештине за обављање послова везаних за дигитализацију.

Суштински, на рад у ма ком типу библиотеке треба гледати као на истовремено сложен и изазован посао, који изискује високе стандарде професионалне компетенције и посвећености позиву. Без континуираног образовања и усавршавања библиотечког кадра, јавне, као и друге библиотеке, неће моћи у потпуности реализовати задатке који их очекују. У том контексту потребно је рећи да је подразумеван и уплив стручњака специјализованих области, ма колико образовање библиотекара било широко и мултидисциплинарно. Важност улагања у кадрове је неоспорна и не сме се заборавити да: „Најзначајнија вредност сваке библиотеке одлази увече кући – то је библиотечко особље”.⁴¹

40 Народна библиотека „Стефан Првовенчани” у Краљеву у Служби за опште, административне и информатичке послове има запосленог информатичара и графичког дизајнера, <https://kv-biblio.org.rs/biblioteka-danas/zaposleni/> (преузето 8. 6. 2022).

41 Sjuzan I. Higin, *Javne biblioteke i službe za mlade*, (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009), 93.

Литература

1. Вукотић, Бојана. *Особље у мрежи јавних библиотека у Србији у 2005. години*. Народна библиотека Србије, Матичне функције: Анализе по типовима библиотека. <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/OSOBLJE-U-MREZI-JAVNIH-BIBLIOTEKA.pdf> (приступљено 11. 5. 2022).
2. „Закон о библиотечко-информационој делатности 52/2011-3”, 78/2021-3, члан 45, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/52/1> (преузето 12. 6. 2022).
3. Ињац Малбаша, Весна. „Образовање библиотекара у Србији”. *Глас библиотеке*, бр. 19 (2012): 27–58.
4. Јовановић Арсић, Ивана. „Улога знања, вештина и компетенција запослених у јавним библиотекама у развоју међународне сарадње”. *Међународна сарадња библиотека: зборник радова стручној скупи са међународним учешћем Међународна сарадња библиотека*, Краљево, 3. и 4. октобар 2019. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2019. Доступно на <https://kv-biblio.org.rs/wp-content/uploads/2020/02/21-Ivana-Jovanovic-Arsic.pdf>
5. Jokanović, Vladimir. *Savremeni bibliotekar i čitalac*. Beograd: Sloboda, 1983.
6. Machala, Dijana. *Knjižničarske kompetencije: pogled na razvoj profesije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada [etc.], 2015.
7. Милуновић, Драгана. „Стручна звања у библиотечко-информационој делатности у Републици Србији у периоду 2000-2006. године”. *Бележница: лист Народне библиотеке Бор* бр. 17 (2007): 29–34.
8. Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево, Запо­слени, Служба за опште, административне и информатичке послове, <https://kv-biblio.org.rs/biblioteka-danas/zaposleni/> (при­ступљено 08. 06. 2022).
9. „Народне библиотеке у СР Србији без САП у 1978. години”. *Заједница библиотека* бр. 2 (1980): 13–56.

10. Педагошки факултет у Сомбору, „Програм Катедре за библиотекарство”, Универзитет у Новом Саду, <https://pefsoso.wordpress.com/diplomirani-bibliotekar-informaticar/> (приступљено 7. 5. 2022).
11. „Правилник о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко-информационој делатности”. *Службени гласник РС* број 22 (2013). (преузето 18. 04. 2022.) http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2013_03/t03_0083.htm (преузето 18. 04. 2022.)
12. „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности”. *Службени гласник РС* број 39 (2013). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/39/1/reg> (преузето 14. 6. 2022).
13. Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности: 18/2013-30. *Службени гласник РС*, бр. 18 (од 26. фебруара 2013). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/18/1/reg> (преузето 17. 4. 2022).
14. Ристановић, Драгана. „Пројекти НБУ и њихов допринос у остваривању ун агенде 2030”. *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност* бр. 1 (2016): 52-70. Доступно на <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/2021/11/29/dragana-ristanovic-projekti-nbu-i-njihov-doprinos-u-ostvarivanju-un-agende-2030/> (преузето 15. 05. 2022).
15. Селихар, Карла и Жељко Вучковић. „Библиотекарство у рајама живота: од школовања до запослења”. *Читалиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* бр. 35 (2019): 10-14.
16. Sjuzan I. Higins. *Javne biblioteke i službe za mlade*, (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2009), 93.
17. Стаматовић, Десанка. „Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду: високошколско образовање библиотекара у Србији (1963- 2000)”. *Гласник Народне библиотеке Србије*, бр. 1 (2000): 365-384.

18. Стошић, Анђела и Ана Ђорђевић. „Образовна структура запослених у јавним библиотекама Србије”. *Чийалишије: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* бр. 35 (2019): 2–9.
19. Студијски профил библиотекарство и информатика са страним језиком, <https://odknjigedoduse.files.wordpress.com/2021/04/d0b1d0b8d0b1d0bbd0b8d0bed182d0b5d0bad0b0d180d181d182d0b2d0be.jpg> (приступљено 25. 06. 2022) Народна библиотека Србије. „Стручно усавршавање запослених”. <https://nb.rs/stalno-strucno-usavrsavanje-zaposlenih/> (приступљено 18. 4. 2022).
20. Филолошки факултет, „Водич за будуће студенте”, Универзитет у Београду, <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/obavestenja/zabuduce/Filoloski%20fakultet%20brosura%20-%20final.pdf> (приступљено 11. 5. 2022).
21. Филолошки факултет, „Програм Катедре за Библиотекарство и информатику”, Универзитет у Београду, <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/katedre/bibliotekarstvo-i-informatika/studijski-program/> (приступљено 7. 5. 2022).

The path to a competent librarian - modern professional staff in public libraries of Zlatibor District

Summary: Practical work was the primary method for gaining professional competency as a librarian in Serbia prior to the foundation of formal education. The education level of librarians ranged from a short training to attending of specialized high schools (1948/1987), up to an academic level, which had establishment failures (1963/65, 1980/89) but became readily available since 1991. Today, the study programs for informatics and librarianship grant graduates the initial required competencies for employment in libraries (modern or otherwise), as well as a general readiness for continuous professional development. Employees who are graduates of other sectors will find that the professional exam serves as an extension of qualification for specialized librarian positions. In the 21. Century, the employment structure in Serbia's public libraries has shifted towards the highly-educated (around 45% in Serbia, around 58% in the Zlatibor district, around 95% In Public library Uzice). The constant professional refinement results in competencies which librarians wield to meet the demands of modern customers, and the acceptance

САВРЕМЕНИ ТОКОВИ

of achievements made with non-formal and informal educations results in an increased motivation for participation in these programs.

Key words: librarians, education, training, public libraries, employee structure, Zlatibor District, Public library Uzice.

Примљен рукојис 30. јуна 2022.

Исправке рукојиса 7. септембар 2022.

Прихваћено за објављивање 9. септембра 2022.